

Педагогічні погляди Іоганна Фрідріха Гербарта

План

1. Філософсько-педагогічні світогляд І.Ф. Гербарта.
2. І.Ф. Гербарт про мету та ідеал виховання.
3. Система керування дітьми.
4. Теорія багатостороннього інтересу.
5. Дидактичні погляди.

Зміст лекції.

1. І.Ф. Гербарт народився в 1776 р. в Пруссії, яка на той час була найбільшою німецькою державою. Великий вплив на формування його світогляду мали події Великої французької революції. Пруссія була монархією і тому відразу ж проголосила війну французькій республіці. Ця війна з перервами тривала майже 20 років, аж поки у 1806 р. Пруссія не зазнала катастрофічної поразки від армій Наполеона.

Під час цих подій Гербарту виповнилося 30 років; тобто він досяг віку, коли остаточно формується світосприйняття людини і потім воно вже істотно не змінюється. Гербарт отримав традиційні виховання й освіту, здобув ступінь доктора філософії та психології і належав до пруської інтелігенції, яку завжди відрізняло високе почуття патріотизму, відповідальності за долю Німеччини.

Події 1806 р. пруська інтелігенція сприйняла як національне приниження, а в свідомості Гербарта революція назавжди асоціювалася з війною, стражданнями людей, хаосом і горем. Тому за своїм світоглядом він – хто? (метафізик чи діалектик). Оточуючий світ Гербарт вважав незмінним, створеним вищим розумом назавжди і в суспільному житті цінував, перш за все, стабільність. А розвиток він пов'язував із революцією та її жахливими наслідками (за своєю політичною позицією Гербарт – хто?: демократ, соціаліст, консерватор).

2. Гербарт також був переконаний, що революції взагалі загрожують самому існуванню людської культури і цивілізації. Тому в нього і з'являється месіанська ідея порятунку суспільства. Він вважав, що революції створюють люди певного психологічного типу - так звані революціонери, яких характеризують: бурхливість, підвищена емоційність, критичний світогляд, високий творчий потенціал і активність. І Гербарт запропонував виховати такий тип людини, який би гарантував суспільству недоторканність його пріоритетних інститутів.

Така людина отримала у німецького педагога визначення **доброчесної (ідеал виховання)** з притаманними для неї характеристиками (дисциплінованість, слухняність, передбаченість, лояльність до існуючих законів). Тому **метою виховання** (виведеною з філософії) Гербарт вважав формування доброчесної людини, як певного психологічного типу, що складав би переважну більшість суспільства.

Як психолог, Гербарт вважав, що основу психічної діяльності людей складають їхні уявлення. Тобто, поведінка людини залежить від пануючих у ній уявлень, або системи уявлень. Тому для виховання доброчесної людини, на його думку, необхідно сформувати в ній систему правильних уявлень про оточуючий світ. Він звертає свою увагу на педагогіку, як науку про виховання й освіту дітей. Приходить до висновку, що педагогіка – є наукою специфічною і має відмінності від класичних наук. Вона вміщує в собі елементи і науки, і мистецтва.

Як наука, педагогіка має спиратися на теорію (принципи, закономірності, методику); а мистецтво складається з системи знань, умінь, навичок, необхідних для реалізації певної мети. (Приклад)

3. Педагогічна теорія Гербарта складається з трьох частин: **системи керування дітьми, морального виховання і теорії розвиваючого навчання**. Цей розподіл досить умовний, так як для Гербарта є характерним органічне поєднання всіх його ідей, спрямованих на реалізацію мети виховного процесу.

З Якого віку потрібно починати процес виховання добродійної людини? За Гербартом, - з самого раннього дитинства. Він формулює проблему: а чи можна використати для цього вже існуючі педагогічні теорії? Відповідаючи на це питання, Гербарт стверджує, що на цей час (початок XIX ст.) відомі дві педагогічні теорії: Дж. Локка і Ж.-Ж. Руссо (Я.А. Коменського він не згадує – чому?).

Аналізуючи погляди Дж. Локка, німецький педагог зазначає, що його теорія має велику цінність („... після Локка немає чого додати до елітарного виховання”), але вона соціально обмежена і спрямована лише на еліту суспільства, а „добродійна людина” Гербарта повинна складати саме більшість у суспільстві.

Потім він звертається до аналізу теорії вільного виховання Ж.-Ж. Руссо. Гербарт був дуже добре ознайомлений із педагогічними ідеями великого француза і навіть вважався послідовником І.Г. Песталоцці. На думку Гербарта, Руссо пропонує сліпо довіритися людській природі, максимально її розвивати. Але це дуже ризикований крок, по своїй суті зовсім непередбачений. Гербарт ставить цілком доречне питання: хіба ми знаємо, що представляє собою людська природа? І робить висновок; необхідно у вихованні виходити не з незрозумілої природи людини, а з реальних потреб суспільства. А кожному суспільству

потрібні лояльні до нього „доброчесні” люди, які вміють пристосовуватися до існуючого державного ладу.

Також Гербарта не влаштовує погляд Руссо на роль вчителя-вихователя в навчально-виховному процесі. Він вважає, що вихователь у Руссо „приносить себе в жертву незрозумілій дитячій природі, перетворюючись на пасивного супутника дитини”; а насправді вихователь має вчити, наставляти, впливати на свого вихованця.

До того ж у них зовсім різні погляди на природні характеристики дитини. Якщо у Руссо дитина – істота добра, гармонійна, гідна співчуття і пошани, наділена великим творчим потенціалом, який необхідно розвивати, то у Гербарта вона часто проявляє „дику пустотливість”, недисциплінованість, агресивність, схильна до нерозсудливих дій. (**Проблемне питання:** чи співпадають за своїм змістом природні характеристики дитини, за Гербертом, з одного боку, та його мета, ідеал виховання – з іншого). Тому він і робить висновок, що розвивати такі природні характеристики в дитині небезпечно. Перш ніж приступати до виховання, дитину необхідно привчити до дисципліни, зробивши її слухняною. Саме це завдання виконує **система керування дитиною**.

Щоб привчити дітей до дисципліни, приборкати в них так звану „дику пустотливість”, Гербарт пропонує використовувати такі засоби (методи) виховання: погрози, нагляд, накази, заборони і покарання. Авторитет і любов, разом із вмінням зацікавити дітей у системі розглядаються як „засоби” допоміжні, другорядні. (**Проблемне питання:** який з цих методів є найбільш ефективним і тому буде використовуватись набагато частіше інших?) Таким чином, ця система керування: розвиває чи придушує природні характеристики дитини? Визнає чи ігнорує специфіку дитячого світобачення і психофізіологічні особливості дитячого розвитку?

Після того, як дитина стає слухняною, тобто передбачуваною, починається **процес морального виховання** (формування у свідомості дитини необхідних уявлень). Тут велику роль Гербарт приділяє релігії і це цілком зрозуміло (основою морального виховання виступає християнська етика). Серед засобів морального виховання на перше місце виходять авторитет і любов, а жорсткі – відступають на другий план.

Завдання морального виховання полягає в тому, щоб сформувати характер дитини. Для цього німецький педагог використовує п'ять моральних ідей: внутрішньої свободи, вдосконалення, приязні, права, і справедливості.

4. Ще більше Гербарта цікавлять внутрішні мотиви поведінки дітей. І він висуває гіпотезу, згідно якої основним мотивом дитячих вчинків виступає інтерес. Сам Гербарт надає таке визначення інтересу: „... це будь-яке починання за власним бажанням”. Він також неодноразово вказує на важливу деталь: інтерес у дитини ніколи не буває умовним і абстрактним, а завжди тісно пов'язаний з конкретними вчинками, спрямованими на його задоволення. Саме тому цей зв'язок інтересу, як основного мотиву поведінки, з конкретною діяльністю просто необхідно використовувати в процесі виховання.

Інтересів у дитини багато і, таким чином, виникає **теорія багатостороннього інтересу**. Гербарт виділяє історичний і натуралістичний інтереси.

Натуралістичний інтерес складається з емпіричного і відповідає на питання „що це таке?” і збуджує прагнення до спостереження; а також умоглядного, який відповідає на питання „чому це так?” і викликає роздуми. До історичного відносяться: симпатичний (спрямований на членів своєї сім'ї і знайомих), соціальний (на суспільство і народ), релігійний (відношення до Бога), естетичний.

Навчання Гербарт розглядав як головний засіб морального виховання, і тому переніс теорію багатостороннього інтересу на навчальний процес. При цьому він отримав несподівані результати: **навчання має спиратися на інтереси дитини і сам процес має бути інтересним.** Для цього Гербарт спробував виділити логічно послідовні частини уроку, які отримали назву формальних ступенів навчання.

1. **Ясність**, яка передбачає заглиблення в навчальний матеріал і вимагає уваги учнів.
2. **Асоціація**, коли новий матеріал вступає у зв'язок з наявними уявленнями учнів, отриманими раніше.
3. **Система** – це усвідомлення навчального матеріалу і характеризується виділенням основних положень, виведенням правил, формулюванням законів.
4. **Метод** – застосування отриманих знань на практиці. Вимагає дії і виконання навчальних вправ.

Висновок: педагогічна теорія І.Ф. Гербарта багато в чому зумовила розвиток теорії та практики виховання й освіти в XIX-XX століттях. Його система керування дітьми швидко поширилася по всьому світу, а дидактичні погляди призвели до розробки нових навчальних методик.